

Argumentteja eläinten hyväksikäyttöä vastaan

■ ERIKA RUONAKOSKI

Johdatus eläinfilosofiaan. Toim. Elisa Aaltola. Suom. Johanna Koskinen. Gaudeamus 2013.

Eläinfilosofian voi määritellä esimerkiksi väljästi filosofiaksi, jonka keskiössä ovat eläimet, olipa kyse sitten antiikin filosofiasta tai nykyfilosofian uusimmista trendeistä. Elisa Aaltolan toimittama *Johdatus eläinfilosofiaan* rajaa tutkimusalan ajallisesti ja temaattisesti kuitenkin huomattavasti tiukemmin. Eläinfilosofia on poliittisesti motivoitunutta eläinkeskeistä filosofiaa, joka perustuu 1970-luvulla syntyneeseen eläinetiikkaan. Kun eläineettiset keskustelut ovat laajentuneet mielenfilosofian, metafysiikan ja yhteiskuntafilosofian alueille, on Aaltolan mukaan pe-

rusteltua siirtyä puhumaan eläinfilosofiasta. Hän katsoo eläinfilosofiaa tarvittavan erityisesti siksi, että juuri omana aikanamme eläinten teollinen hyväksikäyttö on saavuttanut ennennäkemättömät mittasuhteet, eikä suunta näytä olevan muuttumassa. Eläinfilosofian tehtävänä on puolustaa varsinkin tuotantoeläimiä siinä kaksinaismoraalistisessa tilanteessa, jossa lemmikkejä palvotaan, mutta moniin muihin eläimiin suhtaudutaan lähinnä ruoanjalostus- ja turkisteollisuuden raaka-aineena.

Tämä lähtökohta näkyy selvästi teoksen osassa ”Analyttinen eläinetiikka”. Osuuden aloittaa Peter Singerin tunnettu teksti ”Kaikki eläimet ovat tasavertaisia”, joka esittää filosofisten argumenttien lisäksi lukuisia esimerkkejä tuotanto- ja koe-eläinten kehnosta kohtelusta. Singer painottaa, ettei hänen väitteensä eläinten tasavertaisuudesta ole vallitsevan asiointilan kuvaus, vaan se perustuu tasavertaisuuden ymmärtämiseen moraalisenä *ihanteena* ja *kehotuksena*. Hänen mukaansa olennota ei tee alempiarvoista se, että se kuuluu tiettyyn lajiin, eikä esimerkiksi älykyys voi toimia ihmisten välissäkään suhteissa tasavertaisuuden kriteerinä. Olennoisinta on yksilön kyky kärsiä ja nauttia: vain tämän kyvyn omaavilla olennoilla voidaan sanoa olevan intressejä. Utilitarismin hyötyjä ja haittoja kalkyloivan hengen mukaisesti Singer kuitenkin pitää eläinten hyväksikäyttöä hyväksyttävänä tilanteessa, jossa hyväksikäytöstä saatu hyöty on moninkertainen suhteessa aiheutettuun pahaan. Näin esimerkiksi hiiren käyttäminen lääkkeen testaamisessa voisi olla hyväksyttävää, vaikka sikojen kasvatta-

minen ja tappaminen niiden lihasta saatavan makunautinnon vuoksi ei olisikaan tätä.

Kirjan muut kirjoittajat palaavat Singerin ajatuksiin eri tavoin, usein kriittisesti. Cora Diamond katsoo Singerin unohtavan kaksi merkittävää seikkaa, kun tämä korostaa samaan aikaan eläinten tasavertaisuutta ja omaa emotionaalista etäisyyttään eläinyksilöistä. Hänen mukaansa Singer unohtaa erityis- asemamme moraalisisina toimijoina ja suhteemme eläimiin meissä myötätuntoa herättävinä kanss- olentoina. Tom Regan puolestaan huomauttaa utilitaristien pitävän itseisarvoisena ainoastaan yksilöiden intressien tyydyttymistä, ei yksilöitä itseään. Reganin mukaan jokaisella yksilöllä, joka on kokeva oman elämänsä subjekti, on itseisarvoa, ja itseisarvoa on kaikilla täl- laisilla yksilöllä yhtä lailla, lajista riippumatta. Oman elämänsä sub- jekteilla on väistämättä myös oi- keuksia, joiden kunnioittaminen edellyttää eläinkokeiden ja kaup- lisen karjalatouden täydellistä lak- kauttamista. Abolitionistista eläin- oikeusfilosofiaa edustava Gary L. Francione menee vielä askeleen pi- demmälle vaatiessaan, että tuntois- ten olentojen kaikki hyväksikäyttö on lopetettava ja että kaikkien ih- misten on siirryttävä vegaaniseen ruokavalioon.

On totta, että kasvisruokava- lio ei edellytä tappamista kuin kor- keintaan epäsuorasti, maan muok- kauksen ja tavarankuljetuksen yh- teydessä. Se ei myöskään edelly- tä intressejä omaavien, tuntoisten olentojen pitämistä vankeudessa. Silti suurin osa maapallon ihmisistä ei ole, eikä halua olla, vegaaneja. Jos ekofeministi Carol Adamsia on uskominen, makunautinnot eivät

riitä selittämään lihansyöntiä, vaan olennaista on se, miten miehekkyy- s ja lihansyönti kytkeytyvät toisiinsa ihmisten mielissä. Ihmiskunnan historiassa miesten tehtävänä on ollut lihanhankinta, kun taas nai- set ovat keränneet kasviksia. Erityi- sesti silloin, kun resursseja on ollut vähän, liharuoat on varattu miehille. Lihapalojen on koettu edustavan ruokapöydän ”parasta” ja tavoitel- tavinta antia huolimatta siitä, ettei liharuoan erityiselle ravitsevuudelle ja terveellisyydelle ole tie- teellistä näyttöä. Kasvisten syömi- nen on toisinaan koettu suorana- sena uhkana miehisyydelle, ikään kuin ”naisellinen” passiivisuus sai- si miehessä vallan tämän syödessä kasviksia.

Adamsin keskeisin teoreetti- nen innovaatio on ajatus, jonka mukaan eläimistä on tullut mo- nella tasolla poissaolevia viitta- uskohteita. Lihaa syötäessä eläimet elävinä olentoina ovat konkreet- tisesti poissa, mutta tämän lisäksi elävään ja kuolevaiseseen eläimeen otetaan etäisyyttä kielellisin valin- noin (”kyljys”, ”filee”, ”kinkku”). Lopulta kuollut, objektivoitu liha tarjoaa myös metaforan ihmisen omille kokemuksille objektivoi- duksi tulemisesta (”tunnen itseni lihanpalaksi”). Vaikka poissaole- van viittausskohteen idea auttaakin meitä ymmärtämään lihansyön- nin helppoutta, ei se nähdäkseni kuitenkaan selitä sitä, miksi lihan- syönti näyttäisi merkittävän ain- kin joillekin myös oman itsen uh- makasta ja riemukasta affirmaatio- ta. Lihaa ei tällöin syödä sen alku- perästä huolimatta vaan juuri sen alkuperän vuoksi. Eläimen ravin- nokseen tappava tai sen tappami- sen tietoisesti hyväksyvä ihminen joutuu kohtaamaan kuolevaisuu-

den ilmiön aivan toisella tasolla kuin kasvinosan käyttöön- s ot- tava ihminen. Hän ottaa haltuun toisen elävän kehon ja edesauttaa sen muutosta kuolleeksi ruumiik- si. Syödessään hän hyväksyy tä- män muutoksen ja asettaa itsensä syömänsä eläimen ja samalla kuoleman voittajaksi, ikään kuin hänen oma kehonsa perisi eläimestä kai- konneen elinvoiman. Tällä riitil- lä lienee sukupuolittuneet ulottu- vuutensa, mutta silti sitä ei voi pa- lauttaa jäännöksettä sukupuoleen.

Kaikki kokoelman artikkelit ei- vät menetelmiensä ja tyyliensä puolesta kuulu filosofian piiriin, vaika niissä esitetäänkin filosofises- ti relevantteja kysymyksiä. Näi- tä tekstejä edustaa etologi Marian Stamp Dawkinsin tutkielma sii- tä, millä tavalla eläimen kärsimys- tä voidaan selvittää tieteellisesti. Ihmisen kipukokemuksia ja voin- tia kartoitetaan ennen kaikkea sa- nallisin kysymyksiin, mutta mui- den lajien eläinten kohdalla huomio on suunnattava toisaalle: eläim- en fyysiseen terveydentilaan, fysiologisiin prosesseihin (esimer- kiksi hormonitasoihin) sekä käyt- täytymiseen. Lisäksi on mahdollis- ta ”kysyä” eläinten mieltymyksistä tarjoamalla eläinyksilöille mahdol- lisuuksia valita erilaisista vaihtoeh- doista tai selvittämällä, kuinka pal- jon ne ovat valmiita työskentele- mään saavuttaakseen tietyn asian. Nämä seikat tulisi myös filosofien ottaa huomioon ennen kuin he esit- tävät yleistyksiä siitä, missä määrin meidän on mahdollista ymmärtää eläinten kokemuksia.

Biopsykologian professori Bar- bara Smuts puolestaan pohtii ase- telmaa, jossa tutkija onkin tutkitta- villeen sosiaalinen subjekti. Smuts tulee paljastaneeksi eläimiä koske-

van filosofian yhden suuren vinouman. Käsiteltiinpä toislaajista eläintä hyväksikäytön uhrina tai ihmistä tavalla tai toisella muistuttavana olentona, tutkija tavoittaa vain äärimmäisen harvoin itsensä eläimen katseen kohteena tai oliona, johon eläimen on löydettävä jonkinlainen suhtautumistapa. Smuts onnistuu myös osoittamaan, ettei sosiaalisten kykyjen luettelointi tyhjennä ihmisen ja eläinten välisiä suhteita, vaan näitä kannattaa tutkia myös suhteessa ajalliseen jatkumoon. Vaistomaisista tai totunnaisista reaktiotavoista on mahdollista siirtyä toisen yksilöllisyyden tunnistamiseen, vastavuoroisuuteen ja lopulta äärimmäiseen läheisyyteen. Tosin Smutsin kuvaukset ”tietoisuuksien yhteensulautumisesta” hieman arveluttavat, pidetäänhän yksilöllisen tietoisuuden perusominaisuutena juuri sen yksityisyyttä. Mystifioiva kielenkäyttö voi johtua kuitenkin siitä, etteivät kaikki yhteisyyden kokemukset antaudu helposti analysoitaviksi ja ettei sopivaa filosofista käsitteistöä ole käytettävissä.

Tunnetuin eläimen katsetta käsitellyt filosofi on epäilemättä Jacques Derrida, jonka ajattelua selvitetään Matthew Calarcon artikkelissa ”Derrida – Eläimen kiihko”. Keskeisen juonteen Derridan myöhäisfilosofiassa muodostaa kuvaus kissan kohtaamisesta sekä tämän katseen haastavuudesta ja paljastavuudesta. Filosofi päätty näkemään itsensä alastomana ja haavoittuvaisena ”kuin eläin”. Tämä protoeettinen kohtaaminen tapahtuu ennen tietoa ja toisen tunnustamista, eräänlaisessa hulluuden tilassa, joka asettaa kyseenalaiseksi oman ja toisen identiteetin. Derrida ottaa näin etäisyyttä sekä Hege-

lin herra-orja-dialektiikkaan, jossa toisen tietoisuuden tunnustaminen on keskeinen osatekijä, että Levinasin filosofiaan, jossa toinen ihminen kohdataan haavoittuvaisuudessaan ja eettisessä vaativuudessaan, mutta jossa eläin rajautuu eettisen suhteen ulkopuolelle.

Derrida-artikkelin lisäksi mannermaista filosofiaa käsitellään Aaltolan itsensä kirjoittamassa loppuyhteenvedossa. Esiin nousevat muiden muassa Simone de Beauvoirin ja Jean-Paul Sartren ajatukset vapaudesta, autenttisuudesta ja kaikkeen valitsemiseen liittyvästä vastuusta. Aaltola näkee eksistentiaalismin ydinoivallukset hyväiksi välineiksi pohdittaessa lihansyönnin merkitystä nykyihmisen identiteetille ja tutkittaessa lihan valitsemisen välttämättömyyttä. Identiteettikysymykseen liittyy myös Deleuzen ja Guattarin ajatus *eläimeksi tulemisesta*. Selvärajaiset identiteetit on ylitettävä kohti erilaista tapaa olla – se joka kyseenalaistaa dikotomiat, pakenee domestikaatiota, torjuu imitoinnin ja nostaa valpauuden johtoteemakseen.

Teoksen suhde mannermaiseen filosofiaan jää loppujen lopuksi hieman jännitteiseksi. Mannermainen filosofia kun ei itsestään selvällä tavalla mukaudu teoksessa annettuun eläinfilosofian määritelmään. Painopiste onkin selkeästi yhdysvaltalaisessa ja analyyttisessä filosofiassa. Näissä puitteissa *Johdatus eläinfilosofiaan* tarjoaa erittäin hyvin toimivan tekstikoelman, jonka artikkelit täydentävät toisiaan mielenkiintoisella tavalla. Tehdyt rajaukset sekä Aaltolan johdattelevat osuudet luovat yhtenäisyyttä ja rakenteellista selkeyttä. Termejä ja historiallisia yksityiskohtia on selvitetty alaviitteis-

sä, minkä ansiosta myös maallikoiden ja opintojaan vasta aloittelevien on helppo tarttua kirjaan.

Johdatus eläinfilosofiaan valottaa hienovaraisesti eläineettisen argumentaation nyanseja, taustaoletuksia ja kipupisteitä. Samalla se tekee selväksi, että vaikka eläinaikeuksien ja eläimiä koskevan filosofian välille sovitetään usein yhtäläisyysmerkit, vain osa alan asiantuntijoista pitää oikeusteoriaa kaikkein hedelmällisimpänä tapana jäsentää eläimiin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Kokoelma osoittaa myös, miten tärkeää filosofien on keskustella eläintutkijoiden kanssa sekä kiinnostua abstraktin ”eläimen” sijaan eläinten moninaisuudesta ja arkipäivässä kohdattavista eläinyksilöistä. Ruumiillisina, yksilöllisinä, tuntevina, meitä tarkkaillevina ja lähestyvinä toisten lajien eläimet koskettavat kaikkia ihmisyhteisöön kuuluvia. Mihin suuntaan tämä kosketus ajatuksemme johtaa, jää nähtäväksi.

Kirjoittaja on helsinkiläinen filosofi, joka on erikoistunut eläimiin ja empatiaan liittyviin filosofisiin kysymyksiin.